



۶۰



«سلام» ویژه «زیارت» ضمیمه روزنامه قدس

■ چهارشنبه ۶ بهمن ۱۳۹۵ ■ ۲۶ ربیع الثانی ۱۴۳۸ ■  
■ ۲۵ ژانویه ۲۰۱۷ ■ شماره ۶۰ ■



به همت آستان قدس رضوی انجام می شود

دانش آموزان محروم

میهمان ویژه حرم مطهر رضوی



۲

دکتر رجبی دوانی در گفت و گو با قدس:

اولین سفر عمرم، سفر به مشهد بود



۸

نگاهی به ۸ سفر فصل از ۲۶ سفر فصل موقوفاتی آستان قدس رضوی

# میراث نامیرا

۴



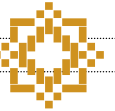
## سلام بر دعوت کنندگان

به سوی خدا

السَّلَامُ عَلَى الدَّعَاةِ إِلَى اللَّهِ وَالْأَوْلِيَاءِ  
عَلَى مَرْضَاهُ اللَّهُ وَالْمُسْتَقْرِينَ  
أَوْ الْمُسْتَوْفِينَ فِي أَمْرِ اللَّهِ وَالتَّامِينَ  
فِي مَحَبَّةِ اللَّهِ وَالْمُخْلِصِينَ فِي تَوْحِيدِ  
اللَّهِ وَالْمُظْهِرِينَ لِأَمْرِ اللَّهِ وَنَهْيِهِ وَعِبَادَةِ  
الْمَكْرُمِينَ الَّذِينَ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ  
هُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ  
السَّلَامُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ الدِّعَاءِ وَالْقَادَةِ الْهُدَاةِ  
وَإِسَادَةِ الْوَلَاةِ وَالذَّادَةِ الْحَمَاهِ وَأَهْلِ  
الذِّكْرِ وَأَوْلَى الْأَمْرِ وَبِقِيَّةِ اللَّهِ وَخَيْرَتِهِ  
وَ حُزْبِهِ وَ عَيْبَتِهِ عِلْمِهِ

سلام بر دعوت کنندگان به سوی خدا، و راهنمایان بر خشنودی خدا، و استقرار یافتگان در امر خدا، و کاملان در محبت خدا، و مخلصان در توحید خدا، و آشکارکنندگان امر و نهی خدا، و بندگان گرمای خدا آنان که به گفتار بر خدا پیشی نمی‌گیرند، و به دستور عمل می‌کنند، و رحمت و برکات خدا بر آنان باد. سلام بر پیشوایان دعوت کننده، و پیشروان هدایت کننده، و سروران سرپرست، و مدافعان حمایت کننده، و اهل ذکر و صاحبان فرمان و باقی‌ماندگان خدا و برگزیدگان او، و گروه و صندوق دانش حق.

## اول دفتر



## زمزمه نامت وسیع‌مان می‌کند

### الهام غفاری

با تو، زانوان لرزانم به آرامش، رضا می‌دهند و چشمان شناور در غروبم، بهجتی سبز را تجربه می‌کنند. من با تو، آینه‌های می‌شوم تن نشسته از غبارها و زنگارها؛ آن‌گونه که آفتاب، سلول‌های جانم را شعر می‌شود. تو را در زمستان‌های سرما و سکوت، صدا کرده ام؛ با دستانی از حاجت و در بهاری از اجابت، غوطه خورده ام. از مدینه تا توس، مرورت می‌کنم و ثانیه‌های سترگ ولایت را می‌ستایم. تو، هشتمین ستاره‌ای در آسمان فیروزه و لبخند. رودها همچنان بزرگی ات را در غرفه‌های آب، روانند. می‌آیی و دروازه‌های آفتاب گشوده می‌شوند. زمزمه نامت وسیع مان می‌کند. می‌آیی و شهر را بشارت پرند و آبشار، به دست افشانی می‌خواند.

زمین، ریشه علویات را بر خویش می‌بالد. آسمان، شاخه‌های هاشمی‌ات را به تحسین، ستاره می‌پاشد ای آن که ابهت بی‌بدلت، تار و پودمان را به سکوت می‌خواند؛ ای آن که زمزمه نامت، وسیع‌مان می‌کند، باران کرامت را بر ما بگستران تا از تشویش این همه، در دور دست آرامش ساکن شویم. ما را بخوان به بلندای افق دریایی‌ات و از انزوی این همه تاریکی، رهایمان کن.

آنجا همیشه شلوغ است و چه زیباست که این حالت توفانی همیشه در سیطره‌ای عرفانی است. وقتی که می‌رسی و رو به روی ضریح می‌ایستی؛

وقتی که می‌بینی دست‌های قد کشیده را که به طرف ضریح می‌روند؛ وقتی می‌بینی ضریح نقطه‌ای شده است شبیه به مرکز یک پرگار و گویی تمام اشیاء در اطراف را به طرف خود می‌کشد؛ وقتی می‌بینی حتی انگار آینه کاری‌ها و نقش و نگارها دوست دارند کنده شوند و به طرف ضریح بروند و حتی تمام حروف و واژه‌های متبرک در اطراف دوست دارند به حرکت درآیند؛

وقتی حس می‌کنی این مرکز نقل منتظر آمدنت بوده است و وقتی حس می‌کنی، غریب توس همچنان غریب است و تمام این آشنایان، تمام روشنایی‌ها، مثل وطن او نیست؛ اینجا است که چشم‌هایت خود به خود می‌جوشند و دست‌هایت به طرف ضریح قد می‌کشند؛ گویی این غریب، تمام غربا را در آغوش مهربان خود کشیده است.

حاجت را بگویی یا نگوئی مهم نیست؛ سلام که بدهی، حس می‌کنی آنجا وطن توست. تنها کافی است بگویی «السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرَّضَا الْمُرْتَضَى».

به همت آستان قدس رضوی و خیریه‌ها انجام می‌شود

# دانش‌آموزان محروم، میهمان ویژه حرم مطهر رضوی

جلیل فخرایی



رسیدگی به محرومان و مستضعفان، این مهم از آغاز سال تحصیلی جاری، در هفته سه روز در حال اقدام است. بسیاری از خانواده‌های معزز شهدای مدافع حرم و رزمندگان جبهه مقاومت نیز طی ماه‌های اخیر توفیق تشریف و بهره‌مندی از غذای مهمانسرای حضرت را یافته‌اند.

طی ۱۰ روز گذشته، آستان قدس رضوی با همکاری مؤسسه خیریه امام صادق (ع) زمینه تشریف ۸۳ نفر از دانش‌آموزان تیزهوش وابسته به مرکز ملی پرورش استعدادها در خراسان اسلام شهر، ۸۰ تن از دانش‌آموزان دبستان ابودر غفاری منطقه تبادکان، ۳۴۰ نفر از دانش‌آموزان مدرسه سپرانه شهید حسن رضایی ناحیه ۵۸، ۷۵ نفر از دانش‌آموزان شبانه‌روزی آتین زرین روستای باران حوض، ۷۷ نفر از دانش‌آموزان دبیرستان بوستان جاده سیمان، ۷۵ تن از دانش‌آموزان دبیرستان شبانه‌روزی بنت الهدی شهرک رضویه، ۱۰۵ تن از دانش‌آموزان دبیرستان شبانه‌روزی سخاوت گناباد را فراهم کرده است که این زائران یک وعده غذایی را نیز میهمان خون با برکت حضرت رضاع) بوده‌اند.

طرح «یا معین الضعفاء(ع)» را اجرا می‌کند که تأثیرات معنوی بسیار مثبتی داشته است.

معاون اماکن متبرکه و امور زائران آستان قدس رضوی می‌افزاید: با برنامه‌ریزی صورت گرفته بنا داریم تا پایان سال جاری در حد مقدرات خود میزبان اقشار و گروه‌های خاص جامعه در حرم مطهر رضوی باشیم. در همین زمینه مؤسسه خیریه امام صادق (ع) که فعال‌ترین مؤسسه در امر اهدا و اطعام است، سال‌هاست که همکاری گسترده‌ای با آستان قدس رضوی دارد و در سال‌های اخیر این تعامل و همکاری دوچندان شده است. پذیرایی از زائران بارگاه ملکوتی امام رضاع) در همه مناسبت‌های مذهبی نظیر اعیاد، میلاد و شهادت ائمه اطهار(ع) از جمله این اقدام‌هاست.

فراهم کردن زمینه تشریف گروه‌های خاص با محوریت دانش‌آموزان یتیم، سادات و بی‌سرپرست از مناطق محروم استان و حاشیه شهر مشهد از دیگر فعالیت‌های مشترک معاونت اماکن متبرکه و امور زائران آستان قدس رضوی و مؤسسه خیریه امام صادق (ع) است که پس از انتصاب حجت‌الاسلام والمسلمین رئیسی به عنوان تولیت آستان قدس رضوی و محور قرار گرفتن

معاون اماکن متبرکه و امور زائران آستان قدس رضوی از تسهیل تشریف دانش‌آموزان محروم از اقصی نقاط کشور به حرم مطهر رضوی خبر می‌دهد.

سید خلیل منبئی می‌گوید: در هفته گذشته، تعدادی از دانش‌آموزان محروم از استان‌های تهران، خراسان جنوبی و خراسان رضوی توفیق تشریف به بارگاه منور رضوی را یافتند و علاوه بر بهره‌مندی از برنامه‌های فرهنگی و تبلیغی حرم مطهر، در مهمانسرای حضرت نیز از سفره پربرت امام مهربان منتعم شدند.

وی تصریح می‌کند: همچنین شماری از دانش‌آموزان یتیم و سادات حاشیه شهر مشهد و مناطق محروم استان خراسان رضوی از مناطق تبادکان، همت‌آباد، جاده سیمان، رضویه و شهرستان‌های فریمان و سبزوار نیز در هفته گذشته، به حرم نورانی امام رضاع) مشرف شدند. منبئی با اشاره به تأکیدات تولیت آستان قدس رضوی مبنی بر لزوم توجه به مناطق حاشیه شهر مشهد و افراد بی‌بضاعت، می‌گوید: معاونت اماکن متبرکه و امور زائران آستان قدس رضوی با همکاری مؤسسات خیریه و رابط‌هایی که در مناطق مختلف کشور دارد در طول سال،

## اطلاع‌رسانی

### ویژه برنامه سخنرانی و بیان معارف دینی

**سخنرانی:** حجت الاسلام والمسلمین محمدرضایی تهرانی  
**با موضوع:** سیره تربیتی امیرالمؤمنین (ع)  
چهارشنبه و پنجشنبه - ساعت ۱۰/۴۰ - رواق امام خمینی (ره)

**سخنرانی:** حجت الاسلام والمسلمین محمدعلی دستجردی  
**با موضوع:** سبک زندگی رضوی  
چهارشنبه تا جمعه - ساعت ۱۶ - رواق امام خمینی (ره)

**سخنرانی:** حجت الاسلام والمسلمین مهدی شریعتی تبار  
**با موضوع:** توصیه‌های اخلاقی امام رضاع)  
پنجشنبه و جمعه - ساعت ۱۷/۴۰ - رواق امام خمینی (ره)

### فیض حضور

ویژه برنامه فرهنگی و تبلیغی ویژه کاروان‌های زیارتی رضوی به صورت شبانه‌روزی  
مکان: رواق دارالهدایه صحن جمهوری اسلامی

### قرائت دعا و زیارت

**دعای کمیل / مهدی سروری / پنجشنبه - ساعت ۱۹ - رواق امام خمینی (ره)**  
**دعای کمیل / احسن اسلامی / ساعت ۲۱ رواق دارالحججه**  
**دعای ندبه / جمعه - اول طلوع آفتاب / علی برداران**  
**زیارت آل یس / جمعه - ساعت ۱۸/۴۵ / هادی فکور**  
**مناجات خوانی / جمعه - ساعت ۲۲/۳۰ / بامداد / سعید حدادپیان**

### مرکز مشاوره حرم مطهر رضوی

ارایه خدمات رایگان مشاوره فردی در حوزه‌های خانوادگی، تربیتی و بالینی ویژه عموم زائران در مرکز مشاوره حرم مطهر رضوی  
همه روزه بجز ایام تعطیل - ساعت ۸ تا ۱۹

### دوره‌های مشاوره گروهی حرم رضوی

دوره: مهارت‌های زندگی / مدرس: استاد بهادرخان / زمان: سه شنبه ساعت ۱۰ تا ۱۲  
دوره: مهارت‌های پیش از ازدواج / مدرس: استاد آفرین / زمان: چهارشنبه ساعت ۱۲ تا ۱۴

### پاسخگویی به سؤالات شرعی

ارایه خدمات شبانه‌روزی در دفاتر پاسخگویی به سؤالات دینی حرم مطهر رضوی و سامانه تلفنی ۰۵۱-۳۲۰۲۰

دریافت کننده نشان زرین رضوان تأکید کرد

## بهترین آثارم، نذر امام زمان (عج)

بتول پرهیزگار



میان کوچه پسکوچه‌های اصفهان و در بین خیل هنرمندان این شهر کمتر کسی است که با نام «زینت‌السادات امامی» آشنا نباشد. بانویی که میراثدار هنر تذهیب نگارگری دوران صفویه است. تاریخ صدور سگلس از ۸۲ سال گذشته و گرد پیری و رنجوری بر چهره دوست‌داشتنی و آرامش نشسته است. با این حال برای شرکت در مراسم اختتامیه «پنجمین دوسالانه تذهیب‌های قرآنی» که به همت مؤسسه آفرینش‌های هنری آستان قدس رضوی برگزار شد، رنج سفر را به جان خرید و شرکت در این مراسم را بهانه‌ای برای آستان‌بوسی حضرت شمس‌الشموس علی‌بن موسی الرضا (ع) دانست و حضور سبزش در این مراسم مانند نگینی در حلقه هنرمندان بود.

### نشان زرین برای بانوی نگارگر ایران

بانو زینت‌السادات امامی فرزند حاج میرزا آقا امامی از هنرمندان بنام اصفهانی در اواخر دوران قاجار و اوایل دوره پهلوی است. این بانوی بزرگوار یکی از میهمان‌های ویژه اختتامیه پنجمین دوسالانه تذهیب‌های قرآنی بود که به پاس عمری تلاش در زمینه احیای هنرهای اصیل ایرانی اسلامی و خلق آثار هنری بسیار در این زمینه مفتخر به دریافت نشان زرین رضوان در این همایش شد.

بانو زینت‌السادات که اهالی هنر به او لقب «زینت هنر اصفهان» را داده‌اند، با لهجه شیرین اصفهانی می‌گوید: مرحوم پدرم از بزرگان هنر اصفهان بود و شاگردانی چون محمود فرشچیان را تربیت کرده است. من هم در ایام جوانی که ۱۸ سال بیشتر نداشتم، تصمیم گرفتم، هنر مینیاتور و گل و مرغ را از پدر یاد بگیرم و بقیه هنرها را از جمله تذهیب و تشعیر و سوخت مرقق را نزد دیگر اساتید زمان، از جمله استاد ختایی، استاد حسین بهزاد و آقا تقی کلیاسی که خود از شاگردان پدر بودند، یاد گرفتم. او که حالا سراسر وجودش آمیخته با هنرهای ناب اسلامی است، ادامه می‌دهد: هنر طلاکوبی از زمان صفویه در خانواده مادری من موروثی بود و من نیز این هنر را از مادر مادربزرگم «آغا خانم» که زنی متدین و هنرمند بود، یاد گرفتم.

### زینت‌السادات میراثدار هنر پدر

حضور در این محفل هنری و دیدن هنرمندان جوان و نواخته که در رشته هنرهای اسلامی فعالیت دارند، او را به یاد دوران جوانی و اولین گام‌های هنری که در این عرصه برمی‌داشت، انداخته است؛ روزهایی که در محضر اولین استادش یعنی پدر، تابلوهای مینیاتور کشتی نوح، شیخ صنعان، دختر ترسا و چادر نشین را کشید و پدر شادمان و مسرور شد از اینکه وارثی خوش ذوق و پرتوان بعد از او راهش را ادامه خواهد داد. روح هنر همچنان در خاندان امامی باقی خواهد ماند. به همین خاطر با جدیت بیشتری به آموزش رشته‌های مختلف هنری به او ادامه داد.

زینت‌السادات با یادآوری آن روزهای خاطره‌انگیز که به کوشش در مسیر یادگیری هنرهای اصیل اسلامی در محضر پدر سپری شد، می‌گوید: متأسفانه جوان‌های امروزی می‌خواهند، همه‌چیز را خیلی زود یاد بگیرند. در صورتی که گاهی برای یاد گرفتن یک رشته هنری باید سال‌ها وقت گذاشت و زحمت کشید و کسانی که بتازگی پا در این عرصه گذاشته‌اند، باید به این نکته مهم توجه داشته باشند که بدون شاگردی و زانو زدن در محضر اساتید بزرگ نمی‌توان به مقام استادی رسید.

### شاهکار زینت‌السادات

«بارها تصویر عیسی مسیح در حالی که در آغوش مادرش مریم مقدس بود و همچنین تصویر به صلیب کشیده شدن این پیامبر بزرگوار را لایه لای کتاب‌های پدر دیده‌ام. یک بار از او سؤال کردم، چرا در بین آثار هنری، تصویری از جدم حضرت محمد (ص) نیست؟» این جملات صحبت‌های بانوی نگارگر کهنه‌کار و زنده کشورمان است که در انگیزه‌اش از خلق تابلوی «معراج» می‌گوید. اثری فاخر که ترکیبی از زیباترین هنرهاست و در حالی که با زبان هنر، داستان معراج پیامبر (ص) را بازگو می‌کند، شاهکار هنری این بانوی اصفهانی محسوب می‌شود.

او در این باره می‌گوید: بهترین اثر هنری من بعد از سال‌ها فعالیت در عرصه نگارگری و تذهیب، تابلوی معراج است که روی آن ۱۰ رشته هنری اصیل ایرانی از جمله تذهیب، تشعیر، مرقق، مینیاتور، مشبک، لای چینی، گل و مرغ، سوخت و خط طلاکوبی شده است. بانوی خوش‌ذوق اصفهانی ادامه می‌دهد: تابلوی معراج در واقع حاصل عمر من است و مانند فرزندی است که نامم را در تاریخ زنده نگه خواهد داشت. به همین خاطر به هیچ قیمتی حاضر نیستم این اثر از خاک وطنم خارج شود و دوست دارم تا زنده‌ام این تابلو را بفروشم چرا که سهمی از آن را برای آقا امام زمان (عج) نذر دارم و باید این نذر را ادا کنم. همچنین می‌خواهم با فروش این تابلو تا وقتی زنده هستم از جای آن مطمئن باشم و بدانم که این تابلو قرار است در کجا نگهداری شود.

### سایر آثار

این بانوی اصفهانی که بدون اغراق مشهورترین زن هنرمند ایرانی است، علاوه بر اثر معراج رسول اکرم (ص) که شاهکار هنری او محسوب می‌شود و در آن ۱۰ رشته هنری را در اوج زیبایی و ظرافت اجرا کرده است، آثار هنری دیگری را نیز خلق کرده که در موزه‌های داخل و خارج کشور و همچنین نزد مجموعه‌داران آثار هنری نگهداری می‌شود. از جمله این آثار می‌توان به تذهیب ابتدا و انتهای دو جلد قرآن به همراه بوت‌سازی جلد آن، تذهیب کامل یک جلد قرآن، ساخت دو جلد قرآن با استفاده از هنر سوخت، تذهیب فرمان مالک اشتر و تذهیب چند اثر از اسناد فضایی اشاره کرد.

### نسل اندر نسل خادم قرآن

ماندانا یمنی، مسؤول مکتب هنر رضوان و مسؤول دبیرخانه پنجمین دوسالانه تذهیب‌های قرآنی، درباره انتخاب این بانوی هنرمند به عنوان یکی از سه استاد پیشکسوتی که برای نخستین بار، توسط مؤسسه آفرینش‌های هنری آستان قدس رضوی شایسته دریافت نشان زرین رضوان شناخته شدند، می‌گوید: دبیرخانه دوسالانه تذهیب‌های قرآنی قصد داشت در این همایش که با حضور هنرمندان فعال در عرصه هنرهای اسلامی و قرآنی برگزار می‌شود از هنرمندان پیشکسوتی که از ذوق هنری خود برای خلق آثار هنری مرتبط با قرآن و متون دینی استفاده کرده‌اند، قدردانی کند تا به این ترتیب علاوه بر تجلیل از این بزرگواران، زمینه تشویق و ترغیب جوانان به خلق آثار هنری قرآنی را فراهم کند. طی مشورت و رایزنی با اهل فن، خانم زینت‌السادات امامی به عنوان یکی از افراد شایسته برای دریافت این نشان ارزشمند شناخته شد چرا که این بانوی هنرمند یکی از بازماندگان خاندان امامی هستند که از قدیم‌الایام و نسل اندر نسل، جزو خادمین قرآن محسوب می‌شوند و با استفاده از رشته‌های مختلف قرآنی از جمله تذهیب، تشعیر، طلاکوبی، مرقق به خلق آثار هنری در این زمینه پرداخته‌اند.

### از دفتر تاریخ

## بازی شورانگیز طرح و رنگ

### ارزو مستاجر حقیقی

مرحوم شکرالله صنیع‌زاده (۱۳۶۲-۱۲۸۵ ش)، استادکار چیره‌دستی بود که به هنر میناکاری رنگ و بویی تازه بخشید تا جایی که او را احیاگر میناکاری کشور می‌دانند. او در خانواده‌های هنرمند در اصفهان متولد شد و از محضر مرحوم عبدالحسین، ملقب به صنیع همایون (نقاش قلمدان ساز بنام اواخر دوره قاجار و جد مادری خویش)، هنر نقاشی، تذهیب و نگارگری را آموخت. اگرچه فرزند عبدالحمود غفاریان بود، اما به احترام استاد خویش، نام خانوادگی‌اش را به صنیع‌زاده تغییر داد. به پشتوانه تلاش‌های بی‌وقفه استاد صنیع‌زاده، هنر میناکاری که در اواخر دوره قاجار، به نزول و رکود رسیده بود، در حدود سال ۱۳۱۰ شمسی، از نظر کیفی در کشور رشد چشمگیری کرد تا جایی که شاگردان بسیاری نیز در این حوزه، به کسب هنر پرداختند و میناکاری را گسترش دادند.

### نامی زنده و ماندگار

جلوه‌های هنر میناکاری استاد صنیع‌زاده در گنجینه‌های مختلف آستان قدس رضوی در معرض دید علاقه‌مندان قرار دارد. به‌طور نمونه، می‌توان به گنجینه ظروف در طبقه دوم موزه مرکزی این آستان مقدس رفت و ظروف میناکاری شده را از پشت ویترین شیشه‌ای دیده؛ ظروفی که نام این هنرمند شیفته امام مهربانی‌ها در میان نقش و نگارشان، زنده است. همچنین می‌توان خود را میهمان گنجینه قرآن و نفایس آستان قدس رضوی کرد و در کنار بازدید از آثار نایب قرآنی، از دیدن «صندوق قرآن کریم میناکاری شده» این گنجینه به خود بالید. اثری که آمیخته به هنرهای ناب ایرانی است و در سال ۱۳۳۹ شمسی، توسط استاد صنیع‌زاده خلق و به‌دست «پروین صمصام» به این آستان ملوکوتی اهدا شده است.

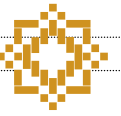
### قاب‌های مطلا



روزگاری در بارگاه منور امام هشتم (ع)، در ورودی رواق دارالسناده به رواق دارالحفاظ، دو قاب مطالی نفیس چشم‌نوازی می‌کرد؛ دو قاب کم‌نظیر که کتیبه اذن ورود به حرم مطهر بر روی آن‌ها حک شده و اکنون در تالار ورودی موزه مرکزی آستان قدس رضوی نصب شده است تا هر روز، شاهد حضور خیل عظیم زائران و مجاوران اهل فرهنگ و تاریخ باشد؛ علاقه‌مندانی که از دور و نزدیک می‌آیند تا سفری خیالی انگیز را در گنجینه‌های مختلف این موزه تجربه کنند. این دو اثر ارزشمند از جنس فلز و با تکنیک میناکاری و قلم‌زنی روی طلا، توسط استاد شکرالله صنیع‌زاده، به خط زیبای «استاد حبیب‌الله فضالی» و همچنین سفارش «حاج حسین اشتری» در دوره معاصر در اصفهان ساخته شده است.

### قدحی پر گل

در موزه تاریخ حرم مطهر رضوی، در میان گلابدان‌ها و ابریق‌های قلم‌زنی شده، چه خوش می‌درخشد «قدح مسی میناکاری شده». این اثر نیز توسط این استاد فرهیخته ساخته و به موزه آستان قدس رضوی اهدا شده است. قدحی گرانبها که نقوش اسلیمی و گل‌های شاه‌عباسی آن با تار و بود وجودتان بازی شورانگیزی می‌کند. شما را می‌برد به دشتی از گل‌های ریز و درشت و از میان آینه تمام نمای عاشقی عبورتان می‌دهد تا بار دیگر مقابل ویترین این موزه خودتان را پیدا کنید و اینجاست که تالگوی نجوای استاد اهل دل را در اثری مزین به نقوش سنتی می‌بینید. اگرچه استاد صنیع‌زاده از این دنیا پر کشیده، اما یادگاری‌هایش در این ملک بهشتی باقی مانده است و چه زیباست اگر زیر لب بگوییم: «روحش شاد».



گزارشی از برگزاری مراسم یادبود یاران خراسانی در جوار حرم مطهر رضوی

## یادی از پنج رفیق شفیق

بتول پرهیزگار



عقربه‌های بلند و سیاه زمان کم کم ما را به زمان برگزاری محفل ادبی نزدیک می‌کند. محفلی که به مناسبت چهلمین روز عروج ملکوتی استاد علی باقرزاده برگزار شده است. همین بهانه کافی است تا شاعران بزرگی چون استاد اکبرزاده، استاد شفیق، علیرضا قزوه، مصطفی محدثی خراسانی، استاد شکوهی و... در سالن همایش‌های آستان قدس رضوی جمع شوند تا حضورشان مایه دلگرمی بازماندگان این اسطوره‌های ادبی و رهروان جوان آن‌ها باشند.

### ■ پنج رفیق شفیق

نگاه همه حاضران دوخته شده به پرده بزرگی که روی آن تصویر پنج رفیق شفیق ادبی یعنی، غلامرضا قدسی، احمد کمال‌پور، ذبیح‌الله صاحبکار، محمد قهرمان و علی باقرزاده خودنمایی می‌کند. بزرگ‌مردانی که روزگاری بلبل باغ و بستان ادبیات کشور بودند و حالا چهره و نقاب در خاک کشیده‌اند. چهره‌های ماندگاری که پس از سزایش شعر معروف رهبر معظم انقلاب به یاران خراسانی رهبر معروف شدند.

### ■ سخن‌استاد

علیرضا قزوه، شاعر سرشناس کشورمان اولین هنرمندی است که شمع این محفل ادبی را روشن می‌کند و خطه خراسان را مهد شعر دینی و مذهبی می‌خواند و می‌گوید: «شعر انقلاب اسلامی مدیون تک چهره‌هایی است که پیش از انقلاب اسلامی اشعار انقلابی می‌سرودند. به همین خاطر سهم خراسان رضوی در عرصه شعر انقلابی بسیار بالاست». این شاعر برجسته، خطاب به شاعران جوان حاضر در سالن تأکید می‌کند: «قله‌های بزرگ شعر خراسان کار خود را انجام دادند و رفتند. امروز نوبت شما جوانان است که در این صحنه نقش‌آفرینی کنید».

### ■ به روایت دوستان

پیرمردی راست قامت و سپیدموی که وجودش مایه دلگرمی شاعران جوان است بعد از علیرضا قزوه فضای مراسم را در دست می‌گیرد. پیرمردی که همیشه اشعارش بوی کربلا می‌دهد. او کسی نیست جز پدر مهربان شاعران جوان یعنی استاد محمود اکبرزاده که می‌گوید: «در باره این بزرگان چه بگویم که همه آن‌ها از سرامندان اخلاق و انسان‌هایی بزرگ بودند».

مرتضی امیری اسفندقه، یکی از شاعران جوان که خود از شاگردان مکتب این بزرگان ادبی خطه خراسان است نیز، دقایقی در وصف این چهره‌های ادبی صحبت کرده و می‌گوید: «این چهره‌های سرشناس ادبی هرگز مدعی روحانیت نبودند. ولی هر کدام استاد اخلاق و ادب بودند و خدا را شکر می‌کنم که در زندگی توفیق شاگردی این بزرگان را داشته‌ام».

### ■ دمی با خاطرات کودکی

خانم حشمت موسوی، یکی از غزل‌سرایان جوان است که حضور در این مراسم را بهانه‌ای برای تجدید دیدار با شعرا و ادب‌دوستان شهر می‌داند و می‌گوید: «از اینکه در این محفل اساتید بزرگ ادبی مثل استاد قزوه، استاد شکوهی، استاد شفیق و... حضور دارند خیلی خوشحال شدم و این مراسم بزرگداشت بهانه‌ای شد برای تجدید دیدار با این اساتید بزرگوار». در پایان مراسم از خانواده‌های یاران خراسانی رهبر معظم انقلاب که در واقع پنج گنج بارز ادبیات کشور هستند تجلیل به عمل آمد و همچنین از مجموعه کتاب‌های یاران خراسانی و ویژه‌نامه این مراسم رونمایی شد.

## نگاهی به ۸ سرفصل از ۲۶ سرفصل موقوفاتی آستان قدس رضوی

# میراث نامیرا

زهرا چکنه

موقوفات آستان قدس رضوی نشان می‌دهد، چگونه می‌توان با توسل به امام رئوف برگ سبزی برای آخرت ذخیره کرد. حالا موقوفاتی که واقفان خیر اندیش در طول سال‌های مختلف وقف این آستان مقدس کرده‌اند، در ۲۶ سرفصل موقوفاتی طبقه بندی شده است که در ادامه برخی از آن‌ها را مرور می‌کنیم.

### موقوفاتی در خدمت خدمتگزاران بارگاه رضوی

واژه زیبایی خدمتگزاری به زائران در این موقوفات تجلی می‌یابد، با همت بلند ۸۸ واقف و از محل درآمد ۱۷۳ مزرعه، قنات، باغ، دکان و ... در ۳۰ شهر فعالیت‌هایی مانند تأمین هزینه‌های هزاران خادم، حفاظ، دریابان، کفشداران، انوریار در قالب کشیک‌های شبانه روزی اماکن متبرکه در طول سال انجام می‌پذیرد.



### تعمیرات بیوتات متبرکه

می‌خواستند تا همیشه تاریخ حریم غریب خراسان آباد باشد، از این رو ۱۸ واقف بیش از ۱۶۰ رقبه شامل مجموع اراضی حرم مطهر، مزرعه، قنات، باغ، زمین، کاروانسرا، منزل، آب و دکان و... را وقف آستان مقدس رضوی کردند تا صرف تعمیرات بیوتات متبرکه رضوی شود. توسعه روضه منوره، تعویض ضریح قدیم و نصب ضریح جدید، ساخت و احداث رواق و صحن‌ها و بست‌های مختلف در حرم مطهر و... به برکت نیت این خیراندیشان است.



### نور در نور

زائران غرق در شکوه حرم رضوی به زیارت می‌آیند و شاید ندانند که بخش بزرگی از روشنایی این بارگاه نورانی مربوط به ۱۰۳ واقف است که با ۲۳۵ موقوفه شامل مزارع، قنات، باغ، زمین، کاروانسرا، آب، دکان و ... در بیش از ۲۵ شهر وقف روشنایی حرم مطهر رضوی کرده‌اند. حالا به برکت نیت نورانی آن‌ها، حرم مطهر رضوی با بیش از ۳۰ هزار و ۵۰۰ شعله لامپ در اماکن متبرکه رضوی روشن و منور است.



### سوگواری و روضه خوانی

۵۹ واقف نیک اندیش، ۱۳۸ رقبه را شامل مزرعه، قنات، باغ، زمین، کاروانسرا، آب، دکان و... در شهرهای مشهد، کرمان، دامغان، چناران، نیشابور، تربت حیدریه، رشت، اسفراین، کاشمر، سوا، جهرم، تربت حیدریه، تهران، قوچان و طبس وقف آستان مقدس حضرت رضاع (رضاع) کردند و حالا از عواید آن بیش از ۱۳ هزار جلسه سخنرانی، مداحی و قرائت ادعیه در حرم مطهر رضوی برگزار می‌شود.





## از دفتر خیال

### قرار هر ساله

#### فروه رضایی

قطار سوت کشیده، رضا ایستاده بود پشت پنجره و برای پدرش که لیخند داشت دست تکان می‌داد. قطار آن قدر دور شد تا دیگر پدر دیده نشد. رضا نشست روی صندلی. پیرزنی نشسته بود مقابلشان و سعی داشت از روی کاغذ شماره‌های درستی را که نوشته شده بود بخواند. پیرزن مستأصل رو به مادر رضا گفت:

-دخترم این شماره رو برام می‌گیری؟ پسر کوچیکمه. مشهد زندگی می‌کنه. گفته هر وقت حرکت کردی بهم زنگ بزنی. زن شماره‌ها را گرفت و پیرزن همین طور بی دلیل تعریف کرد:

-دوسال پیش قرار بود با همین پسر محمد بریم مکه... کسی از آنور خط گفت:  
-الو؟

زن گوشی را داد دست پیرزن تا پیرزن هی قربان صدقه پسرش برود و هی بگوید دلم برایت تنگ شده و هی توضیح بدهد چطور حرکت کردند و با چه کسی آمد تا راه‌آهن و چقدر راه دور است. مادر رضا سرش را تکیه داد به شیشه و خیره شده به راهی که انتهاپیش ختم می‌شد به حرم ضامن آهو. هشت سال گذشته بود. هشت سال پیش توی همین راه و قطار پدر رضا بود و رضا هنوز نبود. رفتند حرم. تا دخیل بیندند دلشان را به ضریح امام خوبی‌ها. رضا به دنیا آمد و به نیت امام هشتم نامش را گذاشتند رضا. آخ که این ریل قطار حالا هشت سال است که هر سال در چنین روزهایی منتظر آن‌هاست و چقدر غربت دارد این راه را بدون پدر رضا رفتن. زن، دلش گرفت و فکر کرد کاش آن‌ها هم چند روزی صبر می‌کردند تا کار پدر رضا جور شود. کاش از گیر نیامدن بلیت هراس نداشتند. پیرزن گوشی را که قطع کرد، گفت: دوسال پیش که چشمم رو عمل کردم دیگه پوالم نرسید برم مکه. بعد چشمم هایش خیس شد و ادامه داد:

-قربون امام رضا برم که برای ما همه چیزه مادر زیر لب زمزمه کرد:

-اغنیا مکه روند و فقرا پیش تو آیند، ای به قربان تو آقا که حج فقرایی.

قطار حرکت می‌کرد و می‌رفت تا دل‌های پر از انتظار را، تا کوبه‌های پر از التماس دعا را، برساند به خراسان. برای جوان ترها که جمع دوستانشان جور بود این راه خلاصه می‌شد توی شوخی و خنده. برای مسن‌ترها هر تکان قطار یک ذکر بود یک لا اله الا الله یک استغفرالله. برای بچه‌ها اما راه‌روهای قطار شده بود جای بازی. صدای بدوی پاهای کودکانه شان در پیچ و تاب خنده‌های جوان ترها در امنیت ذکر بزرگترها عجیب می‌چسبید.

هنوز سپیده ندیده بود که از خواب پرید. نیم خیز شد. قطار ایستاده بود. فکر کرد از همان ایست‌های هر از گاه قطار است. نگاه کرد به رضا که کنارش خوابیده بود فکر کرد چقدر معصوم‌تر خوابیده است. خم شد و پیشانی‌اش را بوسید. دوباره دراز کشید. فکورش رفت تا مشهد. زیر لب زمزمه کرد: «دلم به مستحبی خوش است که جوایش واجب است. السلام علیک یا علی بن موسی الرضا» خواب آرام نشست پشت پلکهایش. ناگهان چیزی بشدت کوبیده شد به قطار...

زبان‌های آتش از بین کلبین‌ها شعله می‌کشید بیرون. قطار مثل طنابی تاب خورده بود. واگن‌ها افتاده بودند روی هم. ظاهراً همه چیز توی آتش می‌سوخت اما از بالا که نگاه می‌کردی انگار دود پلی شده بود به سمت خراسان. ریل‌های زمینی را جا گذاشته بود. پرواز کرده بود تا حرم. از توی دود صدای خنده می‌آمد، صدای گام‌های کودکانه... صدای السلام علیک...

نگاه مرد به گنبد طلاست که مدام پشت پلک‌هایش می‌لرزد و فرو می‌رود توی دریایی آب. چقدر جای رضا و مادرش خالیست. زیر لب زمزمه می‌کند: السلام علیک ایها الامام الرئوف... الامام الرئوف... الامام الرئوف... آمده است تا دلش را باز دخیل بیند به دل امام خوبی‌ها. آخ که قرار روزهای بی‌قرارش اینجا است. آمده است به رسم هشت ساله، نذرش را ادا کند... بی‌رضای... بی‌مادرش. اما نه. آنها هم حتماً همین‌جا هستند. مگر می‌شود قراره هر ساله فراموش شان بشود. باد می‌خورد توی صورتش. صورتش خیس است اما راه که می‌رود دلش به سنگینی روزهای اول نیست...



### ایتام و سادات

۱۲ واقف با درک این حقیقت از عواید موقوفات به فعالیت‌هایی نظیر تشکیل مؤسسه امداد آستان قدس رضوی؛ توزیع سالانه بیش از ۳۵ هزار وعده غذا میان فقرا، بیش از ۳۰ هزار وعده غذا میان دانش‌آموزان محروم در ماه رمضان؛ توزیع گوشت، روغن و... به نیازمندان، پرداخت مقرری به بیش از ۱۳۰ خانواده، اهدای ۱۰۰ هزار پوشاک به دانش‌آموزان محروم، کمک هزینه تحصیلی به بیش از ۳۵۰ دانش‌آموز ایتام سادات می‌پردازند.



### فرش‌های عرشی

۹ واقف با ۱۴ رقبه وقفی در مشهد، چناران، قزوین، تربت‌حیدریه، کرمان، نیشابور و ساری، عهده‌دار امور مرتبط با فرش زیر قدم زائران شده‌اند و حالا از عواید این موقوفات فعالیتی مانند مفروش کردن سالانه بیش از ۲۶ میلیون مترمربع اماکن متبرک برای اعمال عبادی، مفروش کردن بیش از ۱۲۰ هزار مترمربع اماکن متبرک حرم، تولید سالانه ۴۵۰۰ مترمربع فرش در شرکت فرش آستان قدس رضوی و... انجام می‌شود.



### میهمان شدن بر خوان با برکت رضوی

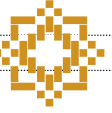
میهمان شدن در سرای چنین کریمی، آرزوی همه است. ۲۹ واقف با ۹۷ مزرعه، فئات، زمین آب، دکان و... در مشهد، چناران، گرگان، تربت‌جام، یزد، خوی، تربت‌حیدریه، اردبیل و... عهده‌دار این بخش هستند تا خدماتی چون پذیرایی روزانه بیش از ۱۰ هزار زائر، خدام، احداث ساختمان چهار طبقه جدید با امکان پذیرایی از بیش از ۱۸ هزار نفر در روز، توزیع روزانه بیش از دو هزار دعوتنامه در هتل‌ها، میهمانپذیرها و دیگر مراکز اسکان زائر و... انجام شود.



### موقوفات خاص زائران رضوی

در مقام زائران این حضرت، روایت‌های بسیاری نقل شده است و خوش به سعادت ۵۷ واقفی که بخشی از اموالشان را صرف خدمت به این افراد کرده‌اند. از عواید این موقوفات، فعالیت‌هایی مانند ارایه خدمت به زائران در راه مانده، اسکان زائران نیازمند، تأمین البسه زائران نیازمند و ارایه خدمات درمانی به آن‌ها انجام می‌شود.





فاطمه سامانی



همه چیز از تشکیل همان هیأت خانگی شروع شد. چند نفر از معتمدان محلی، یک محفل انس و ترتیل قرآن تشکیل می‌دهند تا در لوی آیات قرآن، همان گونه که از بُعد معنوی رشد می‌کنند، وقایع و رخدادهای کشور را بررسی کنند. از ابتدای سال ۱۳۴۱ هیأت هفتگی هر شب جمعه در منزل یکی از اهالی پیشوا تشکیل می‌شد و شامل برنامه بیان احکام، تفسیر قرآن، مداحی و سخنرانی متناسب با موضوعات و مناسبت‌های مذهبی بود. یکی از میهمانان این جلسات، حاج عباس رحیمی از کاسبان تهران بود که هر شب جمعه خودش را به پیشوا و جلسات هیأت می‌رساند و در نتیجه این رفت و آمدها، دیگر دوستانش را هم در جریان مسایل و رخدادهای روز پایتخت از قبیل تصویب لایحه «انجمن‌های ایالتی و ولایتی» و سخنرانی‌های امام خمینی رحمه‌الله علیه، قرار می‌داد.

همین شد که وقتی دوم فروردین ماه ۱۳۴۲ و همزمان با روز شهادت امام جعفر صادق (علیه‌السلام)، فیضیه به خاک و خون کشیده شد و دولت وقت، آن را به دعوی کشاورزان و صاحبان زمین علیه یکدیگر، جلوه داد، مردم پیشوا که خودشان کشاورز بودند و از اصل ماجرا هم آگاه شده بودند، به سرعت اعلام موضع کردند.

این جهت گیری علیه حکومت تا پانزدهم خرداد همان سال که مصادف با ایام دهه اول محرم بود، ادامه یافت. معمولاً مردم پس از عاشورای حسینی و روز دهم محرم دیگر عزاداری گسترده‌ای ندارند، اما مردم پیشوا روز روز عاشورا دارند؛ یکی روز دهم محرم و دیگری ۱۲ محرم و سومین روز عزای امام حسین (علیه‌السلام) را روز «بنی‌اسد» می‌نامند. روز دوازدهم محرم مصادف با پانزدهم خرداد ۱۳۴۲ قرار شد مردم پس از مراسم هیأت، به سمت امامزاده جعفر بن موسی الکاظم (علیه‌السلام) حرکت کنند و به عزاداری در آن مکان بپردازند.

یکی از مراسم آن روز، مراسم تدفین شهدای کربلا توسط قبیله بنی اسد بود که به صورت تعزیه خوانی برای مردم اجرا شد.



در همین حین خبر حمله به فیضیه و دستگیری امام خمینی (ره) به گوش عزاداران، می‌رسد. مردم ورامین، به همراه گروه تعزیه خوان و با همان لباس‌های عربی و چفیه‌ها، از ساعت ۲/۳۰ عصر به سمت تهران راه می‌افتند و در مسیر ضمن عزاداری، به بیان مصایب امام حسین (علیه‌السلام) و تشریح جنایات یزید زمانه‌شان، می‌پردازند.

راهیمیایی ۱۵ هزار نفره تا هنگام اذان مغرب و تا روستای باقرآباد ادامه می‌یابد. در این هنگام به دستور ژاندارمری و پس از تهدید به شلیک گلوله و مقاومت مردم، حدود ۳۰۰ نفر از اهالی پیشوا به خاک و خون کشیده می‌شوند، تا مانند نام محلی شان، پیشوای حرکت‌های انقلابی بعدی باشند...

شرحی درباره امام زاده جعفر بن موسی الکاظم علیه‌السلام

# ساکن محترم سامنات

فاطمه عامل نیک



## گنبد مبارک...

مدفن آن بزرگوار در این ناحیه موجب شد هسته اولیه شهر پیشوا پدید آید. گنبد نورانی امامزاده، مشرف بر تمام نقاط شهر و مناطق اطراف است و ساختمان آن در بافت معماری و اقتصادی منطقه تأثیر به‌سزایی داشته است. از تاریخ اولیه بنای بقعه اطلاع موثقی در دست نیست. ساخت نخستین بنای باشکوه بر روی مرقد پاک آن حضرت، در دوران سلطنت شاه طهماسب صفوی صورت پذیرفته است و محراب داخلی حرم در قسمت جنوب بنای بقعه قرار دارد و ازاره داخلی مقبره تا ارتفاع ۱/۵ متری با کاشی‌های معرق فیروزه‌ای، مشکی زرد و سفید بر زمینه لاجوردی با نقوش تزیینی اسلامی مزین شده و در اواخر دوران پهلوی بالای ازاره داخل حرم و گنبد نیز آیینه کاری شده است.

گنبد این بنای مجلل که از جمله آثار ارزشمند معماری مذهبی ایران است، ۲۱ متر ارتفاع و ۹/۵ متر قطر دارد که به شیوه دو پوش ساخته شده و فاصله بین پوش اول و دوم آن ۷ متر است و روی پایه شانزده ضلعی با هشت پنجره می‌باشد که چهار پنجره آن دارای شیشه رنگی است. کاشی‌های فیروزه‌ای قسمت خارجی گنبد با نقوش هندسی و کتیبه‌هایی به خط ثلث و نستعلیق و کوفی بناپی تزیین گردیده است و علاوه بر جنبه تزیینی، دارای نقش عایق برای حفاظت از برف و باران است که در سال ۱۳۵۴ توسط سازمان ملی حفاظت آثار باستانی مرمت و تعمیر گردیده است.

## ضریح متبرک

ضریح متبرک امامزاده در وسط گنبد خانه بر روی پایه‌ای ۳۰ سانتیمتری از سنگ مرمر سبز قرار دارد و از جنس طلا و نقره است که با هنر مینا کاری تزیین شده و کتیبه‌های آن با خط ثلث و نستعلیق نوشته و در سال ۱۳۷۱ هجری شمسی ساخته و نصب گردیده است.

در پایان کتیبه ای که روی در ضریح سابق مرقد مطهر موجود است، تاریخ ۹۰۳ هجری حک گردیده و در پایان کتیبه داخل حرم که به خط ثلث است نام شاه طهماسب صفوی و تاریخ ۹۰۳ حک شده و این بقعه در سال ۱۳۱۷ توسط میراث فرهنگی به ثبت آثار ملی رسیده است.

## ایوان آستان

ایوان زیبای غربی این آستان مقدس در سال ۱۲۲۷ هجری قمری با دستور فتحعلی شاه قاجار هنگام

سامنات، دشت وسیع و گسترده‌ای است که در دامنه جنوبی کوه‌های البرز، میان تهران و سمنان واقع شده است و دشت ورامین نیز در امتداد آن ناحیه وسیع قرار دارد. از معدود آبادی‌های این منطقه، «سناردک» است که از قدیمی‌ترین و کهن‌ترین مناطق مسکونی آن به شمار می‌رود و در دل این دشت وسیع و در حاشیه کویر واقع شده است. بعدها و به پاس حضور میهمان عزیزش، سناردک به «امامزاده جعفر» معروف شد و قرون متمادی با همین نام در منطقه شهرت داشت؛ تا اینکه در سال ۱۳۱۷ شمسی و در جریان ساخت راه آهن سراسری تهران- شمال - مشهد که از مسیر این آبادی می‌گذرد، با ساخت ایستگاهی در جوار این آبادی، نام آن از امامزاده جعفر، به «پیشوا» تغییر یافت. پیشوا، بخش کوچکی بود که از لحاظ جغرافیایی از توابع شهرستان ورامین به‌شمار می‌رفت.

گفته شده ساکنان قدیم آن تاجیک‌ها بودند و به مرور ایام، مردمی از مناطق دیگر به آنجا آمدند و ساکن شدند و معمولاً همگی علاقه مند به انتساب خود به امامزاده جعفر علیه‌السلام بودند. به همین دلیل بیشتر آنان، پسوند جعفری را برای نام خانوادگی انتخاب کردند و به جز تاجیک‌ها، طایفه بزرگ رازی‌ها و جنیدی‌ها که همگی از تبار شیخ جنید رازی، عارف نامدار قرن نهم هستند، از مشهورترین خاندان‌های ساکن در منطقه پیشوا بوده‌اند و اغلب بزرگان و دانشمندان این خاندان، از خادمان و واقفان امامزاده جعفر بوده‌اند.

## میهمان پیشوا

وقتی مأمون، حضرت علی بن موسی الرضا را از مدینه به شهر توس تبعید نمود، دیگر برادران و برادرزادگان آن حضرت نیز به ایران مهاجرت کردند. اما وقتی تعدادی از این بزرگواران همچون جعفر و ابراهیم و... به ناحیه ساوجبلاغ رسیدند، به دست دشمنان ولایت، به شهادت رسیدند و یا مجبور به فرار شدند. امام جعفر بن موسی الکاظم (علیه‌السلام)، که هنگام دفاع مجروح شده بود، در سناردک در اثر شدت جراحت وارده به شهادت رسید و همان جا به خاک سپرده شد. اهالی پیشوا، محل شهادت او را «شهدگاه» می‌نامند و این مکان نزد اهالی آن سامان، احترام و قداس خاصی دارد. میان شهدگاه و محل تدفین و مرقد کنونی او، فاصله است. از تاریخ دقیق شهادت وی، اطلاعی در دست نیست؛ ولی بی‌گمان شهادت آن بزرگوار بین سال‌های ۲۰۳ و ۲۰۴ ق. بوده است.

تعمیرات بنا اضافه گردید که ابعاد آن ۷×۸/۲ متر است و کف و ازاره آن تا ارتفاع ۱/۸۰ متری، در سال‌های اخیر با کاشیکاری پوشانده شده و پوشش سطح ایوان به وسیله گچ، سفید کاری و یزدی بندی در قسمت طاق به صورت رسمی بندی و آیینه کاری تزیین گردیده است.

طاق ایوان به شکل جناغی ساخته شده و از پاکار قوس طاق، کتیبه‌ای به خط نستعلیق سفید روی ۵۰ لوح و ۴۵۰ قطعه کاشی لاجوردی وجود دارد که مشتمل بر ۲۵ بیت شعر از فتحعلی خان صبا است که هر مصرع آن درون کادری مشخص نوشته شده و فواصل بین کادرها را با کاشی‌های زرد و سبز و طرح‌های گل و برگ پر کرده‌اند. روی آخرین کاشی از کاشی‌های مذکور که از نوع کاشی خشتی زمان قاجاریه است، تاریخ تعمیر بنا به سال ۱۲۲۷ هجری قمری حک شده است.

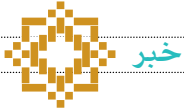
## پایگاه یک قیام...

در ورودی با دو گلدسته به ارتفاع ۲۲ متر با سر در کاشیکاری که در پیشانی در ورودی با کاشی نوشته است: «به بارگاه حضرت جعفر بن موسی الکاظم علیه‌السلام مبدأ قیام ۱۵ خرداد ۴۲ خوش آمدید.» و در دو طرف در شمال ساختمان اداری به مساحت ۳۰۰ متر مربع و طبقه دوم به مساحت ۳۸۰ متر مربع سالن و مخزن کتابخانه آستان مبارک قرار گرفته و در قسمت جنوبی در ورودی خدمات به زائران و طبقه دوم، زائر سرا احداث شده است.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، اساسی‌ترین توسعه و بازسازی و مرمت، صورت گرفته و برخی اماکن و بناهای پیرامون آستان مقدس خریداری و به مجموعه حرم اضافه شد که هم اکنون حرم امامزاده دارای مسجد، کتابخانه، فضاهای تدارکاتی، بهداشتی، فرهنگی و... است.

مرقد ملکوتی امامزاده جعفر (علیه‌السلام) در پیشوای ورامین همچون خورشید فروزان همواره می‌درخشد و هر ساله هزاران نفر از انسان‌های دردمند و حاجتمند، مشتاقانه به زیارت این سلاله پاک رسول خدا می‌شتابند و بدین وسیله به زندگی و حیات خود، جان و امید می‌بخشند. پیشوا خلد برین از بارگاه جعفر است

شهر ما خرم از این صحن و سرای جعفر است ای فقیر بی بضاعت، با بصیرت کن نظر تا ببینی پادشاهان را، گدای جعفر است چون که صحن اطهرش گردیده کانون قیام سنگر این امت قرآن، لوی جعفر است.



گزارشی از ساخت ستون‌های صحن حضرت زهرا(س) در ایران

## استوانه‌های آسمان

زهرا چکنه

## آغاز بازسازی آستان امامزاده سید محمد العریس در قادسیه



مزارهای شیعی عراق، عملیات اجرایی بازسازی آستان امامزاده سید محمد العریس از نوادگان حضرت عباس(ع) را آغاز کرد.

به گزارش سلام، امامزاده سید محمد بن حمزه بن عبدالله بن العباس بن الحسن بن عبدالله بن العباس بن علی بن ابی طالب(علیهم السلام) ملقب به العریس در شهرستان عتک از توابع استان القادسیه واقع شده است و بنای این حرم مطهر در طول سالیان گذشته کاملاً فرسوده شده است. از این رو در راستای برنامه تولید مزارهای شیعی عراق برای بازسازی ساختمان مزار امامزادگان، ساختمان این بقعه متبرکه مورد بازسازی قرار می‌گیرد.

## ارایه خدمات رایگان پزشکی به مناطق محروم عراق



آستان مقدس عباسی در قالب طرح درمانی «اطباء بلا اجور» پزشکان متخصص را به مناطق محروم عراق اعزام می‌کند. این طرح که برای سومین بار در منطقه الطاقه در حال اجراست و تاکنون ۳۵۰ نفر از بیماران محروم و مستضعف این منطقه مورد معاینه و درمان قرار گرفته‌اند. در قالب این طرح پزشکان متخصص در زمینه داخلی، اطفال و چشم، خدمات مختلف درمانی را بصورت رایگان به محرومان و نیازمندان ارایه می‌کنند.

## مستندسازی جنایات داعش توسط آستان قدس حسینی



آستان قدس حسینی جنایات داعش در بقاع متبرکه شهر موصل را مستندسازی می‌کند.

این هیأت با موافقت شیخ مهدی کربلایی، متولی شرعی حرم مطهر امام حسین(ع) برای ثبت و مستندسازی هتک حرمت تکفیریان به مقام‌های امام سجاد(ع) و امام رضا(ع) و دیگر مزارها و مقام‌های شریف در استان موصل، به این استان اعزام شدند. این گروه پس از زیارت تمام اماکن مقدسه که هدف بمبگذاری و عملیات تخریبی قرار گرفته بودند، اعلام کردند که هنوز برخی از مزارها از بمب‌های کار گذاشته شده پاکسازی نشده‌اند و منتظر اقدام‌های متخصصان در این امر هستند. یادآور می‌شود تمامی مدارک و مستنداتی که این گروه جمع‌آوری می‌کنند به سازمان میراث فرهنگی و ادارات زیر مجموعه ارسال خواهد شد.



مدیرعامل شرکت فرآوری سنگ آذرپرلیت الماس در مورد سنگ‌های به کار رفته در ستون‌های پروژه حضرت زهرا(س) می‌افزاید: تمامی این سنگ‌ها از جنس مرمر است و عمده سنگ تأمین شده در ستون‌ها، دیوارها و کف صحن حضرت زهرا(س) از شهرستان مراغه در استان آذربایجان شرقی استحصال شده و بخشی از این سنگ هم از آذرشهر در اطراف تبریز تأمین شده است که این کار به دلیل رنگ ملایم سبز و زرد سنگ مرمر موجود در این معادن بوده است.

وی می‌گوید: ضخامت سنگ‌های کف صحن سه سانتی‌متر، ضخامت سنگ دیوارها بین سه تا هشت سانتی‌متر و البته در بخشی از قسمت‌ها تا ۱۶ سانتی‌متر و ساق ستون‌ها هم به صورت پوسته و به ضخامت سه سانتی‌متر در نظر گرفته شده است.

مدیرعامل شرکت فرآوری سنگ آذرپرلیت الماس در پایان خاطرنشان می‌کند: به طور میانگین در طول روز بین ۲ تا سه ستون در این شرکت ساخته می‌شود و در این مرحله ۱۲۰ ستون را به صورت کامل تحویل داده‌ایم و پیش‌بینی می‌کنیم تحویل نهایی پروژه حدود سه تا چهار ماه دیگر زمان ببرد.

استفاده از این ابعاد سنگ‌های مرمر نظیر ندارد. سیداکبر طاهری، مدیرعامل شرکت فرآوری سنگ آذرپرلیت الماس معتقد است که طراحی سنگ‌های ستون این صحن مطهر بر مبنای ماشین‌های CNC که دقت بیشتری نسبت به دست دارند انجام شده است.

وی می‌گوید: در ابتدای امر با استفاده از دستگاه‌های ایتالیایی و آلمانی کار فرآوری سنگ‌های صحن حضرت زهرا(س) را آغاز کردیم که بعدها توانستیم آن دستگاه‌ها را در ایران ساخته و با استفاده از آخرین تکنولوژی‌های روز کار خود را پیش ببریم. وی عنوان می‌کند: در حین ساخت و ساز سنگ‌های به کار رفته در صحن حضرت زهرا(س) تمامی کارگران شرکت فرآوری سنگ آذرپرلیت الماس با وضو بوده و تلاش کردند تا این کار را فقط برای اهل بیت(ع) انجام دهند.

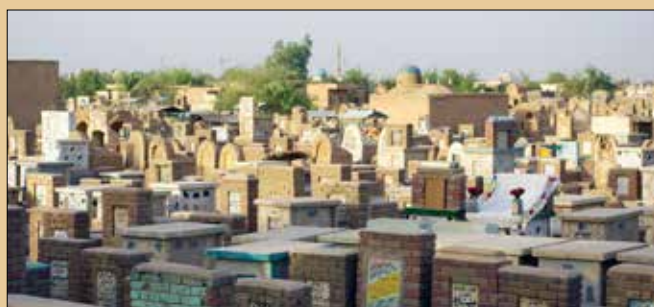
طاهری در توضیح بیشتر این طرح بیان می‌کند: این طرح از چند بخش تشکیل شده که بخش ستون‌ها، پاستون‌ها، دریچه‌های هوا و سیستم‌های حرارتی و برودتی از بخش‌های سنگین کار بوده است، همچنین بخش ساق ستون‌ها که قطر آن ۸۴ سانتی‌متر است به صورت پوسته و سبک تولید شده تا وزن کار بالا نرود.

کار احداث صحن و شبستان حضرت زهرا(س) چند سالی است که در دستور کار ستاد بازسازی عتبات کشور قرار گرفته است. ۵۰۰ میلیون دلار هزینه احداث و تجهیز این صحن پیش‌بینی شده است که از سوی خیرین در سراسر کشور پرداخت می‌شود. برای ساخت این صحن مطهر، ۱۶۰۰ ستون پیش‌بینی شده است که بیش از ۶۰۰ ستون آن در محلات استان مرکزی فرآوری و آماده شد. هم‌اکنون نیز سنگ‌های مربوط به طبقات منفی یک و منفی دو نیز در شهرک صنعتی شمس آباد تهران در حال ساخت است که سنگ‌های آن نیز از معادن سنگی داخل کشور تأمین می‌شود.

شرکت فرآوری سنگ آذرپرلیت الماس کار فرآوری و ساخت سنگ طبقات منتهای یک و منتهای ۲ صحن حضرت فاطمه زهرا(س) را برعهده گرفته است که البته مشابه این کار را در صحن حرم نبوی در مدینه که ساخت آن توسط شرکت‌های ایتالیایی در ۳۰ سال پیش صورت گرفت و همچنین مسجد شیخ زائر در قطر که ساخت آن ۱۵ سال پیش توسط شرکت‌های چینی ساخته شد، وجود دارد اما شبیه سنگ صحن پروژه حضرت زهرا(س) در هیچ جای دنیا بویژه

## سلام بر وادی السلام

گشتی در کهن‌ترین گورستان جهان

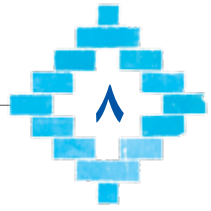


اگر به نجف اشرف مشرف شدید، پیشنهاد ما این است که در کنار زیارت بارگاه ملکوتی حضرت علی(ع)، سری هم به قبرستان «وادی السلام» که در نزدیکی حرم مطهر واقع شده است، بزنید.

وادی السلام بزرگ‌ترین گورستان در جهان اسلام است که علاوه بر وسعت، از لحاظ قدمت نیز کهن‌ترین قبرستان جهان می‌باشد. وجود مقام هود و صالح و گنبد و بارگاه بر فراز قبر آن دو پیامبر عظیم الشان و تصریح معصومان در دفن آن‌ها در این مکان، از قدمت بسیار زیاد این مکان حکایت می‌کند.

دفن آدم ابوالبشر و نوح پیامبر(ع) در نجف اشرف و در داخل ضریح امیرالمؤمنین(ع) دلیل روشنی است بر این که قدیمی‌ترین مقبره بر فراز کره خاکی در همین منطقه است.

این قبرستان قدیمی و تاریخی نجف اشرف با ۲۰ کیلومتر مساحت در شمال شرقی شهر واقع است و بسیاری از قبرهای آن دارای بقعه و گنبد است.



دکتر محمد حسین رجبی دوانی در گفت‌وگو با قدس:

# اولین سفر عمرم، سفر به مشهد بود

صدیقه رضوانی نیا

ایشان می‌شدم و از همان زمان این الفاظ بلند زیارت حضرت، در ذهن و وجودم جای گرفت که ما شهادت می‌دهیم که آن وجود مقدس ما را می‌بیند، سلام ما را می‌شنود و پاسخ ما را می‌دهد. یادم هست چگونه پدر مقابل حضرت می‌ایستاد و زیارت و دعا می‌کرد و اشک می‌ریخت. حالا هر بار که مشرف می‌شوم آن صحنه‌ها جلوی چشم من است و همیشه به نیابت مرحوم پدرم و مرحومه مادرم زیارت می‌کنم و اگر برایم مقدور باشد، به یاد پدرم از همان مسیر مشرف می‌شوم و به یاد آن خاطرات، آنجایی که ایشان می‌ایستاد و به امام علیه‌السلام ابراز ادب و احترام و سلام می‌کرد، در همان جا قرار می‌گیرم و زیارت می‌کنم.

**■ در میان این همه سفری که به مشهد داشتید کدام سفر هیچ وقت از ذهن تان پاک نمی‌شود؟**  
سال ۶۵ یک سفر تاریخی و به یاد ماندنی به مشهد داشتم. متأسفانه دیگر مانند آن سفر برای من حاصل نشد. من آن موقع ازدواج نکرده بودم. با پدر، مادر و خواهرانم که فقط همشیره بزرگ ما متأهل بودند و همسرشان در سفر حج بود و ایشان با دو فرزندشان که بسیار کوچک بودند همراه ما شد و مادر بزرگ، یعنی مادر مادر ما که بسیار برایمان عزیز بود، راهی این سفر استثنایی شدیم.

یادش بخیر ما در آن سفر جمعی به حرم مشرف می‌شدیم. در صحن گوهرشاد گرد هم جمع می‌شدیم و مرحوم پدرم با صدای بسیار حزین و قشنگ، زیارت نامه می‌خواندند و همه ما تکرار می‌کردیم. آن صحنه‌ها و همان قسمتی که در صحن مسجد جامع گوهرشاد دور هم می‌نشستیم و زیارت می‌کردیم، همیشه در منظر و نگاه من است. حالا هر وقت آنجا می‌روم یاد پدر، مادر و مادر بزرگ که همه به رحمت خدا رفته‌اند، حال مرا متقلب می‌کند و این صحن برای من یادآور آن سفر بسیار خوش و به یاد ماندنی و تشریف خیال انگیزی است که داشتیم و دیگر هیچ وقت به آن صورت زیارت مشهد برای ما تکرار نشد.

آن سفر در بهار یا تابستان سال ۶۵ بود، حرم هوای خیلی خنک و لطیفی در نیمه شب‌ها داشت، خیلی سفر خیال‌انگیز و رؤیایی و تأثیرگذاری بود. از آن سفر عکس‌هایش به یادگار پیش ما مانده.

**■ در آن سفر چند روز مشهد ماندید؟ یاد تان هست؟**

فکر می‌کنم حداقل پنج روز مشهد بودیم و در یک هتل که چقدر برای ما خاطره‌انگیز بود، به اسم رز که در میدان بسیج یا همان فلکه برق قرار داشت و متأسفانه تخریب شده که می‌گفتند متعلق به بیت آیت الله خویی بود که درآمد آن برای کارهای خیریه استفاده می‌شد؛ مستقر بودیم، البته فاصله‌اش تا حرم تقریباً زیاد بود. ولی من فراموش نمی‌کنم خود ما که آن موقع جوان بودیم و حتی مرحوم پدر و مادرم آن مسیر را مرتب پیاده طی می‌کردیم و حرم می‌رفتیم و برمی‌گشتیم، با اینکه وسیله هم آورده بودیم ولی بیشتر مواقع پیاده حرم می‌رفتیم.

**■ وقتی در محضر امام رضاع (هستید چه حسی دارید؟**

حس حضور در پیشگاه خلیفه‌الله را دارم، حس این که در محضر رسول خدا و فرزند او ایستادم، حس در امان بودن از عذاب و خشم خدا به خاطر اعمال ناپسند و گناهانی که داریم. حس اینکه امام رضاع (ملجأ و مأوی ما هستند و از سر لطف و محبت با ما رفتار می‌کنند، حسی که قابل توصیف نیست و فقط می‌توان با برخی از الفاظ گوشه‌ای از آن را بیان کرد.



**دکتر محمد حسین رجبی دوانی، متولد سال ۳۹ است و زمانی که ۴ ساله بوده اولین بار همراه پدر بزرگوارش علامه علی دوانی و مرحومه مادرش از شهر قم به تهران و از آنجا با قطار به مشهد آمده‌اند. اولین سفر او سفر زیارتی به مشهد بوده و با وجود سن کم، هنوز خاطرات شیرین آن سفر در ذهنش مانده است. در سال ۶۵ زمانی که او جوانی ۲۶ ساله بود دوباره سفری رؤیایی و به قول او خیال‌انگیز نصیب او و خانواده‌اش می‌شود که هنوز هم فرزند خلف علامه دوانی با خاطرات سفر سال ۶۵ حالش متقلب می‌شود. بازده دی ماه امسال، وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در نشست شورای سیاستگذاری جشنواره بین‌المللی امام رضاع (ع) از دکتر رجبی دوانی به خاطر تلاش‌های ارزنده‌اش در عرصه فرهنگ رضوی، تقدیر کرد. با او درباره خاطراتش از سفر به مشهد و عتبه بوسی امام هشتم (ع) و ارتباط عاطفی که با امام رضاع (ع) دارد به گفت‌وگو نشستیم.**

ندیدیم. من در این همه تشریف‌هایی که داشتیم شاید به جرأت بگویم دو یا سه بار بیشتر دستم به ضریح مقدس نرسیده است. البته آن حالتی هم که برخی از مردم باز دحام و فشار به سوی ضریح مقدس می‌روند کار صحیحی نیست. ما آنگونه نمی‌رویم. منظورم این است که همیشه حرم شلوغ بوده، چه زمستان چه تابستان. ولی آن موقع به مراتب خلوت‌تر بود. اگر چه همانطور که تأکید کردم هیچگاه دور ضریح خلوت نبوده است. این هم از عشق و ارادت فراوان مردم ما به ساحت مقدس امام رضا (علیه‌السلام) ناشی می‌شود.

**■ آقای دکتر اولین و خاطره‌انگیزترین سفری که به مشهد داشتید همراه پدر و مادرتان بوده، به خصوص علامه دوانی را خیلی از مردم ما می‌شناسند، و در حوزه تاریخ اسلام ما خیلی مدیون ایشان هستیم. بعد از این همه سال، وقتی حرم مشرف می‌شوید چقدر و کجاها یاد پدر و مادر می‌افتید؟ و چه خاطره‌ای به خصوص از پدر در حرم برای شما زنده می‌شود؟**

بسیار سؤال لطیفی است و مرا متقلب می‌کند. خاطرم می‌آید که چند بار با مرحوم پدرم به حرم مشرف شدیم، آن موقع‌ها حرم خلوت‌تر بود. محل استقرار ما هم بیشتر در همین خیابان امام رضا (علیه‌السلام) بود. وقتی می‌خواستیم با پدر به حرم مشرف شویم تلاش ایشان این بود که از در قبله وارد حرم شویم. آن موقع رواق امام خمینی رحمه الله نبود، صحن بود. ما از آن صحن وارد می‌شدیم و از مقابل قبر و ضریح نورانی تشریف پیدا می‌کردیم. من هرگز فراموش نمی‌کنم که چگونه ایشان می‌ایستادند و با چه خصوصی زیارت نامه امام رضا (علیه‌السلام) را می‌خواندند و من محو آن ادب و تواضع و خضوع

قدسی امام رضا (علیه‌السلام) جفا کردم و باید جبران کنم. لذا بعد آن، برای خودم واجب می‌دانم تا آنجایی که می‌توانم، به هر صورتی که هست اگر برنامه‌ای در مشهد مقدس هست حتماً خودم را برسانم و با سر برای پابوسی امام (علیه‌السلام) به مشهد بیایم.

خاطره دیگری که از عتبه بوسی امام رضاع (ع) در ذهنم مانده این است که یک بار در ایامی که من در برنامه «هنگام درنگ» که بعد از سریال مختار نامه پخش می‌شد، حضور داشتم که آن برنامه بسیار هم مورد توجه مردم عزیز و ولایتی و محبان اهل بیت «علیهم السلام» قرار گرفته بود؛ به مشهد مشرف شده بودم و در رواق امام خمینی رضوان الله علیه نماز مغرب و عشا را به جماعت و همراه مردم خواندم. بسیار هم رواق شلوغ بود. بعد از نماز خواستم نماز زیارت بخوانم، غافل از اینکه بعد از نماز عشا طبق برنامه‌ای که هست، مردم همه باید به سوی حرم مطهر امام رضا (علیه‌السلام) برگردند و زیارت امین‌الله را بخوانند. من در حین نماز بودم که همه جمعیت به سوی امام رضا (علیه‌السلام) برگشتند تا زیارت بخوانند و چون من به نماز ایستاده بودم، خیلی از مردم من را شناختند و همین که نماز تمام شد، بسیاری از مردم پیش من آمدند و ابراز محبت و لطف کردند.

**■ قبلاً که حرم می‌آمدید فکر می‌کنم خیلی فضای حرم متفاوت بوده؟**

بله، قبل انقلاب مثل آن سفر اول که خاطره‌اش را گفتم حرم خیلی خلوت‌تر بود. حتی تا سال‌های ۶۶ و ۶۷ که ما مشرف می‌شدیم، اطراف حرم هم خیلی خلوت بود. حتی می‌شد با وسیله تا نزدیک حرم آمد. البته هیچگاه ما خلوتی توی حرم را

**■ آقای دکتر! هر چند وقت یکبار راهی مشهد می‌شوید؟**

هر وقت که خداوند سعادت و لیاقت و توفیق تشریف به ساحت مقدس امام رضا (علیه‌السلام) را نصیب کند، خدمت‌شان می‌رسم. در سال‌های گذشته حداقل یکبار در سال با خانواده مشرف می‌شدیم. اما در سال‌های اخیر به سبب برنامه‌هایی که در جوار بارگاه ملکوتی امام رضا (علیه‌السلام) برگزار می‌شود و این حقیر را قابل می‌دانند که در جمعشان و هم در زیر سایه وجود مقدس امام رضا (علیه‌السلام) حضور داشته باشم، از این فرصت‌ها بیشتر نصیب من شده و شاید به جرأت بتوانم بگویم که در این دو، سه سال اخیر هر سال حدود ده باری توفیق زیارت حاصل شده است.

**■ چه خاطره‌ای از این آمدن‌ها در ذهنتان مانده که هر وقت اسم مشهد و امام رضا (علیه‌السلام) می‌آید، یاد آن خاطره می‌افتید؟**

من اولین بار چهار سالم بود که مشهد آمدیم، آن موقع ساکن قم بودیم. با اینکه سن کمی داشتم به هیچ وجه آن سفر از خاطرم محو نشده و نمی‌شود. یادم هست ما از قم به تهران آمدیم و با قطار از تهران مشرف به ساحت مقدس امام رضا (علیه‌السلام) شدیم. آن زمان بازارها و کوچه‌های باریکی در اطراف حرم مقدس بود، خاطرم هست جای پر رفت و آمد و شلوغی در طبقه دوم یک مسافرخانه در نزدیکی حرم مستقر شدیم و توفیق تشریف به ساحت مقدس حضرت را با پدر و مادرم پیدا می‌کردیم، این خاطره که اولین خروج من از شهر قم و اولین سفر زندگی‌م بود، خیلی در ذهن من شیرین است و هنوز هم در ذهنم مانده.

**■ شده خیلی با شتاب و عجله و در فرصتی خیلی کم حضرت را زیارت کنید؟**

گاهی به سبب برنامه‌های مترکمی که در سفر وجود دارد، توفیق تشریف خیلی محدود و مختصر است. من معتقدم آن وجود مقدس که جلوه‌ای از ذات مقدس خداوند و ملجأ و پناه همه درماندگان و محرومان و عطا کننده نعمت‌ها و برکات فراوان برای مردم از سوی خداوند است، لیاقت تشریف می‌خواهد. بسیاری از مردم آرزو دارند که در عمرشان یکبار این سعادت نصیبشان شود که برخی‌ها چه بسا نتوانند به این آرزو هم برسند و برخی با چه زحمت‌هایی و تحمل چه شرایطی خود را به آستان مقدس ایشان می‌رسانند.

من وقتی با این عجله می‌آیم و با فرصت کوتاهی می‌خواهم زیارت کنم، خودم شرمند وجود مقدس امام رضا (علیه‌السلام) می‌شوم و خدمت حضرت عرض می‌کنم که ای امام و مولای من، من توفیق تشریف می‌خواهم بزرگ و بزرگی برای عتبه بوسی این توفیق نصیبم شود که بیایم و عجیب است که گاهی اوقات در همان سفر، یکبار پرواز تأخیری می‌خورد و من می‌توانم با فراغت بیشتر و فرصت مناسب‌تری وجود مقدس حضرت را زیارت کنم.

برعکس آن هم بوده، یادم هست یکبار به مشهد مقدس دعوت شدم، البته نمی‌خواهم بگویم که دعوت را رد کردم، ولی می‌توانستم کاری که داشتم را جایجا کنم و مشرف بشوم. با اینکه آن ایام خداوند توفیق داده بود و من مرتب مشرف می‌شدم، ولی وقتی آن دعوت را نپذیرفتم، برای مدت طولانی از توفیق تشریف محروم شدم. نه کسی ما را آنجا دعوت کرد، نه فضای فراهم می‌شد که با خانواده بیایم. هر چه هم می‌خواستیم برنامه‌ریزی کنیم این سعادت نصیب نمی‌شد که فهمیدم من نسبت به ساحت